

Onderzoek naar kiesstelselhervormingen doorgelicht

Monique Leyenaar en Reuven Y. Hazan

SAMENVATTING VAN

Leyenaar, M. en Hazan, R.Y (2011). Reconceptualising Electoral Reform. *West European Politics*, 34 (3), 437-455.

Kiesstelselhervormingen zijn een populair onderzoeksthema voor politicologen. Constateerde Lijphart (1985, 3) bijna 30 jaar geleden dat onderzoek naar kiesstelsels “*the most underdeveloped subject in political science*” was, tegenwoordig beschikken wij over tal van onderzoekspublicaties over kiesstelsels en kiesstelselwijzigingen.

Dit onderzoek kan worden ingedeeld in drie fasen. In de eerste fase richtte het onderzoek zich op het *systematisch beschrijven* van (de gevolgen van) de verschillende kiesstelsels. De eerste publicaties, zoals bijvoorbeeld Duverger (1954) en Rae (1967) beschrijven de gevolgen voor partijen en partijstelsels van met name meerderheidsstelsels versus stelsels van evenredige vertegenwoordiging. In het kort, kiesstelsels beïnvloeden het aantal partijen in een parlement en de electorale kansen van kleine partijen. Sindsdien is duidelijk geworden dat een indeling in twee typen kiesstelsel te grof is en dat andere aspecten dan de electorale formule zoals bijvoorbeeld districtgrootte, toegang tot verkiezingen, kiesdrempels en voorkeurdrempels ook in het vergelijkende

onderzoek betrokken dienen te worden. In de afgelopen twee decennia zijn er dan ook verschillende boeken verschenen met landenstudies waarin het electorale systeem in al zijn facetten tot in de kleinste details wordt beschreven.

In de tweede fase, tussen begin 1990 en midden 2000, staan de *hervormingen* van kiesstelsels centraal, met name radicale (*‘major’*) kiesstelselwijzigingen. Een radicale kiesstelselhervorming is bijvoorbeeld de overgang van een meerderheidsstelsel naar een gemengd systeem. Een dergelijke focus werd mede ingegeven door de radicale kiesstelselwijzigingen van de jaren negentig in Japan en in Nieuw-Zeeland. Het onderzoek richtte zich nu ook op andere effecten dan op partijstelsels en partijen. Het ging nu ook om de relatie tussen kiesstelsels aan de ene kant en bestuurbaarheid, representativiteit, verantwoording en participatie aan de andere kant. Deze relaties bleken ten minste zo relevant te zijn.

De derde fase breekt aan rond 2005. Er is dan sprake van een meer holistische

benadering van het thema en van *andere onderzoekstechnieken*. Er komt aandacht voor andere dan radicale hervormingen, de *'single case study'* wordt vervangen door *'kleine N'*- en *'grote N'*-onderzoek en zowel kwalitatieve als kwantitatieve methoden worden gebruikt. Dit artikel bouwt voort op deze derde fase. In tabel 1 staan zowel de huidige status van het onderzoek weergegeven als de richting die volgens ons zou moeten worden ingezet in deze derde fase.

Wanneer het onderzoek zich alleen maar richt op *radicale* kiesstelselwijzigingen op nationaal niveau, dan is het aantal cases nogal laag. Katz (2005) telde 14 hervormingen tussen 1950 en 2005 waarvan vijf in één land plaatsvonden. De vraag is waarom wijzigingen in andere kenmerken van

kiesstelsels, zoals bijvoorbeeld voorkeurdrempel of kiesgerechtigde leeftijd, niet meegeteld en onderzocht zouden moeten worden en waarom het lokale bestuursniveau bijvoorbeeld niet geanalyseerd zou kunnen worden. In navolging van Jacobs en Leyenaar (2011) stellen wij dat elke wijziging in de wetgeving met betrekking tot het kiesproces beschouwd moet worden als een electorale hervorming. Een dergelijke definitie verruimt ook het type onderzoek dat kan worden ingezet, bijvoorbeeld omdat de keuze voor een onderzoekseenheid nu veel groter is. Vergelijkend onderzoek is dan mogelijk naar hervormingen die bijvoorbeeld meer personalisering van de politiek hebben mogelijk gemaakt, of naar hervormingen gericht op het vergroten van het aantal vrouwen in de parlementen (gender quota's).

TABEL 1. **Huidige status en gewenste richting van het onderzoek naar kiesstelselhervormingen.**

Focus	Status	Gewenste richting
WAT	Vooraf onderzoek naar radicale (<i>major</i>) kiesstelselhervormingen	Een meer omvattende conceptualisering van kiesstelselhervorming is gewenst. Minder radicale (<i>minor</i>) en ook technische wijzigingen van de kieswet zouden er onder moeten vallen
WAAROM	De dominante verklarende factor voor electorale hervormingen is dat de partijen die ervoor zijn er voordeel van hebben. Zij zullen onder het nieuwe kiesstelsel meer zetels behalen. De dominante theoretische benadering is derhalve de rationele keuzetheorie	Onderzoek dat zich niet baseert op één motivatie of één theoretische benadering maar uitgaat van een veelomvattend analysekader gebaseerd op een synthese van mogelijk verklarende factoren
WIE	Actongerichte modellen in het onderzoek naar kiesstelselhervormingen plaatsen de politieke partij en de partij-elite voorop. Het parlement wordt dan gezien als initiator van de hervormingen	Meer aandacht voor andere actoren of initiatiefnemers van electorale hervormingen, zoals de publieke opinie, belangengroepen, rechtbanken en referenda
HOE	De <i>'single case'</i> -benadering wordt het meest gebruikt	Onderzoek dat gebruikmaakt van verschillende zowel kwalitatieve als kwantitatieve methoden en dat zich baseert op zowel <i>single case</i> -studies, als op kleine N- en grote N-studies
WAAR	De meeste onderzoeken analyseren kiesstelselhervormingen in gevestigde democratieën	Ook onderzoek naar electorale hervormingen in andere type democratieën

Het merendeel van het onderzoek stelt dat electorale hervormingen alleen maar optreden als de partijen aan de macht er voordeel van hebben. Politici zijn de sleutelfiguren die rationeel handelen en die als doel hebben om onder het nieuwe kiesstelsel meer zetels te behalen. Recent onderzoek toont aan dat niet alleen andere motieven maar ook andere actoren electorale hervormingen kunnen verklaren. Politici kunnen rekening houden met de mening van kiezers inzake de voorgestelde hervormingen, of vanuit ideologische motieven handelen. Ook kan een verandering in de institutionele context leiden tot hervorming of bestaande instituties kunnen extreme effecten laten zien. Electorale hervorming kwam pas op de Britse politieke agenda toen de Liberale Partij 20 procent van de stemmen binnenhaalde en maar heel weinig zetels, waardoor de disproportionaliteit van het systeem wel heel zichtbaar werd. Verder kunnen hervormingen worden afdgedwongen door burgers, bijvoorbeeld via referenda of door de rechtbank, zoals dat is gebeurd in Canada. Wij pleiten derhalve voor een onderzoeksaanpak waarin ook ruimte is voor institutionele en behavioristische benaderingen.

Heel lang waren alleen gevestigde democratieën onderwerp van onderzoek naar electorale hervormingen. Recent verlegt het onderzoek zich naar niet-gevestigde democratieën, zoals bijvoorbeeld de post-communistische landen. Uit dit onderzoek blijkt dat zowel het aantal als de richting van de hervormingen duidelijk verschillen met die in het Westen. Voor verdere conceptualisering en theorievorming is het gewenst om het academische onderzoek

uit te breiden naar andere dan de gevestigde democratieën.

Ten slotte stellen wij voor dat toekomstige onderzoekers zich open opstellen ten opzichte van onderzoeksdesign en toe te passen methoden. Tot voor kort ging het met name om éénlandstudies: een gedetailleerde analyse van de hervormingen, de actoren, de motieven, de mate van succes enz. Sindsdien is er meer kwalitatief onderzoek verricht, gebruikmakend van een relatief klein aantal vergelijkbare cases en zeer recent zijn met behulp van meer kwantitatieve analyses verklarende theorieën van electorale hervormingen getoetst. Een meer omvattende conceptualisering van het begrip 'kiesstelselhervorming' en een uitbreiding van onze 'toolbox' zullen het toekomstige onderzoek naar kiesstelselhervorming enorm verrijken.

Noot

In deze samenvatting zijn verder geen referenties opgenomen. Hiervoor verwijzen we naar het artikel in *West European Politics*.